

Asbjørn Wahl

POLITIKK OG KLASSEKAMP FAGBEVEGELSEN OG DEN RØDGRØNNE REGJERINGA¹

På mange måter kan vi si at fagbevegelsen vant stortingsvalget i 2005 – for *en ny politisk kurs*. Fagbevegelsen var med og satte dagsorden. Den bidro til å presse Arbeiderpartiet til venstre politisk – vekk fra privatiseringspolitikken. Den bidro også til å presse Arbeiderpartiet inn i ei koalisjonsregjering med Senterpartiet og SV. Og, ikke minst, gjennom *den lange valgkampen* og en formidabel mobilisering bidro den avgjørende til valgets resultat. Slik lyktes fagbevegelsen blant annet i å redde Arbeidsmiljøloven, samt stanse en massiv privatisering av skoler og av vår vannkraft.

Etter at de rødgrønne overtok i 2005 gikk det imidlertid ikke lang tid før konfliktene boblet til overflata igjen – både mellom fagbevegelsen og regjeringa og innad i fagbevegelsen. Det toppet seg med kampen omkring sykelønnsordningen i 2006 og Gerd-Liv Vallas senere fall som LO-leder. Med høyrefløyens gjenvinning av initiativet i Arbeiderpartiet under Jens Stoltenbergs ledelse, svekking av fagbevegelsens posisjon og SVs manglende evne til å utgjøre en motkraft mot høyredreiningen, har Soria Moria funnet veien tilbake igjen til eventyrverdenens uoppnåelighet. De rødgrønnes *Ny politisk kurs* ligner mer og mer på Gro Harlem Brundtlands velkjente *Stø kurs!*

Likevel er det viktige nye tendenser som lever videre i fagbevegelsen og i andre folkelige organisasjoner – som neppe kan reverseres. Det er ingen tvil om at fagbevegelsen, sammen med andre organisasjoner og allianser, har vunnet noen viktige delseire de siste årene. Det har vokst fram nye arbeidsmåter, og det er tatt nye politiske initiativer. Hva er oppnådd og hva er ikke oppnådd gjennom det rødgrønne regjeringsprosjektet – og hva er potensialet videre? Å identifisere så vel sterke som svake sider ved fagbevegelsens rolle er ikke minst viktig for utviklinga av framtidige strategier. Det er hensikten med denne artikkelen.

La meg imidlertid først kort minne om den politiske situasjonen da en del nye tendenser begynte å utvikle seg i fagbevegelsen og i andre miljøer på 1990-tallet. Bølgene fra markedsliberalismens offensiv slo over Norge. Kapitalkontrollen var avskaffet, markedene i stor grad avregulert og demokratiet dermed innskrenket. Privatisering og konkurranseutsetting var på dagsordenen. Offentlig sektor skulle svekkes. Fagbevegelsen var presset på defensiven. En relativt avpolitisert arbeiderbevegelse ble tatt på senga av den markedsliberalistiske offensiven, og klassekompromissets ideologi var ikke i

stand til å forklare kapitalens nye konfrontasjonspolitik. Det resulterte i stor ideologisk forvirring og tilbakeslag.

Det sosialdemokratiske lederskaps *realitetsorientering* fulgte den dominerende politiske trend i retning høyre og tok opp i seg mye av de markedsliberalistiske ideene. Det toppet seg med at Stoltenberg I-regjeringa i 2000-01 gjennomførte noen av de mest omfattende markedsreformer i nyere tid, da så vel Telenor som Statoil ble delprivatisert – og det ble innført en ny, markedsorientert modell for organisering av sykehusene. Samtidig hadde partiet åpnet opp for konkurranseutsetting av kommunale tjenester. Det endte med Arbeiderpartiets historiske nederlag ved stortingsvalget i 2001, da partiet ble straffet av velgerne for sin høyredreining og raste fra 36 til 24 prosent oppslutning. Det var det dårligste valgresultat partiet hadde opplevd siden 1924.

Parallelt med denne utviklinga begynte enkelte krefter innen fagbevegelsen å revurdere sin politikk fra omkring midten av 1990-tallet. Norsk Kommuneforbund/Fagforbundet har spilt en sentral rolle i dette arbeidet – i tillegg til andre fagforbund, viktige LO-avdelinger og lokale fagforeninger.² De erkjente at fagbevegelsen sto i en ny, og defensiv, situasjon. Man begynte derfor å diskutere nye tiltak, og satte seg nye mål.

Det er erfaringene herfra som beskrives nedenfor, ikke som ett felles planlagt prosjekt, men som en sum av resultater skapt av kreativ nytenking og nyorientering innen flere deler av fagbevegelsen, samt blant allierte krefter og bevegelser. Målene for arbeidet kan i ettertid oppsummeres i følgende punkter:

- Stanse privatiseringspolitikken.
- Endre den offentlige opinionen.
- Forandre de politiske styrkeforhold.
- Presse sosialdemokratiet til venstre.
- Skape en politisk flertallsallianse.
- Endre maktforholdene i samfunnet.

Det var altså ikke lenger bare snakk om en snever faglig kamp, det dreide seg om et mer omfattende, samfunnsforandrende prosjekt. Ikke minst sosialdemokratiets høyredreining gjorde det nødvendig for fagbevegelsen selv å ta et større politisk ansvar. Ulike krefter og initiativer på venstresida i norsk fagbevegelse har på mange måter fulgt opp dette, og i ettertid kan vi skissere fire hovedpilarer i det som har bidratt til de positive resultatene:

- 1) Polarisering og gjenreising av den politisk/ideologiske debatten.
- 2) Bygging av nye, brede og utradisjonelle allianser.
- 3) Satsing på konkrete alternativer til privatisering og konkurranseutsetting.
- 4) Utvikling av fagbevegelsen som selvstendig politisk aktør.

Nedenfor vil jeg se på hvert av de fire områdene.

Politisk/ideologisk polarisering

Det var særlig to temaer som bidro til å gjenreise den politisk/ideologiske debatten i fag- og arbeiderbevegelsen mot slutten av 1990-tallet; den såkalte *globaliseringen* samt privatisering og konkurranseutsetting. På den ene sida fant vi dem som mente at *globaliseringen var kommet for å bli*, og det gjaldt å tilpasse seg på best mulig måte.³ Styrking av norske bedrifters konkurransevne ble det enkle og snevre svaret – med andre ord, skjerpet konkurranse mot arbeidsfolk i andre land. Forholdet til privatisering og konkurranseutsetting var pragmatisk, ikke prinsipiell. Det ble i stor grad framstilt som en *nødvendig modernisering* av en gammelmodig og byråkratisert offentlig sektor. Ledelsen så vel i Fellesforbundet som i LO utgjorde viktige baser for denne posisjonen, i tillegg til de dominerende krefter i Arbeiderpartiet.

På den andre sida utviklet det seg et systemkritisk oppgjør med den markedsliberalistiske offensiven, og en prinsipiell kritikk av privatiseringspolitikken. Maktanalyser ble trukket inn og det ble vist til at under det tilsynelatende *nøytrale* globaliseringsbegrepet skjuler det seg i virkeligheten en formidabel interessekamp, som gjennom avregulering, privatisering og markedsorientering svekker demokratiet og fører til omfattende endringer av maktforholdene i samfunnet. De kreftene man i sin tid tøylet for å kunne utvikle velferdsstatens ordninger, var i ferd med å gjenerobre tapt terreng.

Norsk Kommuneforbund/Fagforbundet utgjorde senteret for denne motstanden i fagbevegelsen, samtidig som det oppsto en rekke nye grupper og allianser i reaksjon mot markedsliberalismens offensiv. Disse har drevet omfattende informasjonsvirksomhet, organisering av konferanser, produksjon av kritisk materiale, samt internasjonal utveksling og koordinering.

På møter og konferanser i fagbevegelsen og i andre folkelige organisasjoner har det vært et sug etter analyser, forklaringer og ideologi. Det hersket stor politisk usikkerhet og forvirring. En rekke alternative analyser av den herskende utviklinga ble derfor utarbeidet, der markedsliberalismen ble kritisert – og kampen om samfunnsrett ble fokusert. Dette hadde avgjørende betydning for utviklinga av nye strategier og alternativer.

Mens globaliseringsdebatten bidro til å gjenreise de politisk/ideologiske skillelinjer i samfunnet, var det særlig kampen omkring konkurranseutsetting av velferdstjenester som bidro til den sterkeste *polariseringen* av debatten. Dette skyldtes selvfølgelig at her var det ikke bare ulike ideologier som tørnet sammen, men svært så reelle, økonomiske interesser. Servicebedriftenes Landsforening (SBL – nå: NHO Service) førte en formidabel kampanje for å fremme konkurranseutsetting av kommunale tjenester, som medlemsbedriftene selvfølgelig hadde sterk økonomisk egeninteresse av. Sugerør inn i det offentlige pengebinger er attraktivt for mange.

Politisk var det Fremskrittspartiet og Høyre som frontet privatiseringskampen sterkest – med et mer og mer markedsliberalistisk Venstre på slep.

Arbeiderpartiets pragmatisme gjorde at partiet ikke fikk noen sentral rolle i denne polariserte debatten. Den slo imidlertid inn i partiet og skapte sterke interne politiske motsetninger. SV var lite engasjert i kampen. Dermed ble det Norsk Kommuneforbund som frontet kampen i mediene – ofte ganske alene. Så vel forbundet som dets leder, Jan Davidsen, ble gjentakende ganger angrepet og skjelt ut på lederplass i Dagens Næringsliv og Aftenposten for sin uvilje mot å være med og *modernisere velferdsstaten*, som det het i markedsliberalistenes nytale. Den brede alliansen For velferdsstaten prioriterte arbeidet med å informere, skolere og mobilisere nedenfra i organisasjonene.

Denne utviklinga skjedde ikke uten kamp. Det manglet ikke på «*gode råd*», så vel innad i LO som fra folk i Arbeiderpartiets ledelse, om å legge ned denne prinsipielle motstanden mot konkurranseutsetting. Denne kampen var tapt, het det. Forbundet burde derfor heller gå inn i prosessene med sikte på å påvirke hvordan anbud og konkurranseutsetting ble gjennomført – å sikre de faglige rettighetene. En slik politisk retrett ble avvist av forbundet, som holdt fast ved sin motstand, sammen med alliansepartnerne i For velferdsstaten. Så langt gikk denne politiske polariseringen, at da Høyre skulle utnevne sin hovedmotstander ved kommunevalget i 2003, så pekte de ikke på Arbeiderpartiet eller SV, men på Norsk Kommuneforbund! (*Dagsavisen*, 16.4. og 21.5.2003).

Gjennom å utrope et fagforbund, som altså ikke stilte til valg, til hovedmotstander i en kommunevalgkamp, erkjente Høyre i alle fall hvem som reelt utgjorde den viktigste barrieren mot deres markedsliberalistiske offensiv. En strålende situasjon for Norsk Kommuneforbund, selvfølgelig, som dermed i enda større grad kunne være med og legge premissene for den politiske debatten. Arbeiderpartiet ble til en viss grad skviset i denne kampen, med sin mer uklare posisjon – mens misnøyen nedover i egne rekker økte.

Resultatet ble en voksende motstand mot privatiseringspolitikken i opinionen. Mens meningsmålinger viste en voksende aksept for privatisering og konkurranseutsetting fra slutten av 1980-tallet og utover på 1990-tallet, endret dette seg fram mot stortingsvalget i 2005.⁴

Dette, sammen med Arbeiderpartiets historiske valgnederlag i 2001, førte til økende press fra en etter hvert samlet fagbevegelse og partiets eget grunnplan, samt SVs vekst på meningsmålingene la grunnlaget for at Arbeiderpartiet ble tvunget til å legge om politikken foran 2005-valget.⁵ I sterk kontrast til den politikken Stoltenberg I-regjeringa hadde ført i 2000-2001, ble valgkampen i 2005 ført på en klar anti-privatiseringsplattform med fokus på styrket offentlig velferd og *en ny politisk kurs*. Dermed ble dette den mest politisk/ideologisk polariserte valgkampen her i landet på flere tiår – med et engasjement nedenfra som man knapt hadde sett på årtier. Folkemøtenes tid, som var erklært for over, var kommet tilbake igjen.

Alliansebygging

Organisasjonen For Velferdsstaten var et resultat av at man innså at nye og brede allianser mellom aktører i og utenfor fagbevegelsen var nødvendig. Seks fagforbund i offentlig sektor, i og utenfor LO, tok i 1999 initiativet til For Velferdsstaten for å motarbeide de omfattende angrepene på offentlige velferdstjenester.⁶ Norsk Kommuneforbund var initiativtaker, og de seks fikk etter hvert følge av ni andre fagforbund, de fleste fra privat sektor, samt bonde-, pensjonist-, kvinne-, student- og brukerorganisasjoner. På det høyeste samlet alliansen 29 landsomfattende organisasjoner med til sammen over en million medlemmer.⁷

Også på andre områder ble det bygd allianser. Kommuneøkonomien ble hardt presset av den omfattende omfordeling av verdier fra offentlig til privat på 1990-tallet, en politikk som i praksis ble støttet av alle regjeringsalternativer.⁸ Kommunene ble tilført stadig nye oppgaver, uten at det fulgte tilsvarende friske penger med. Resultatet ble misnøye og opprørsvilje blant lokalpolitikere. Ordføreropprop og protestmøter ble flere ganger arrangert mot de årlige statsbudsjettene. I mai 2002 gikk kommunepolitikere i Vardø til det skritt å trekke seg fra sine verv i protest mot statens sulteforing av kommunen.

For Velferdsstaten-alliansen mente at situasjonen var moden for en mer omfattende organisering av motstanden og tok i 2002, sammen med en rekke ordførere og lokale folkebevegelser, initiativet til *Folkeaksjonen Velferd*. En aksjonskomite ble etablert, der ordførere, representanter for regionale opprørsbevegelser og For velferdsstaten var med. I løpet av vel et år var til sammen hele 90 av landets vel 430 kommuner tilsluttet aksjonen, blant dem flere av de mellomstore byene.

Denne utradisjonelle organiseringen avspeilte nok også at Kommunenes Sentralforbund (KS), som er kommunenes felles interesseorganisasjon, lett blir handlingslammet i en slik situasjon. Dets styre er tverrpolitisk sammensatt, og tendensen er sterk i retning av lojalitet til den enhver tid sittende regjeringa fra dens partifeller i KS sitt styre. KS har dessuten hele tida vært usedvanlig positiv til de markedsliberalistiske reformene av New Public Management-typen. KS sin valgte leder, den relativt proffilløse sosialdemokraten Halvdan Skard, har markert få prinsipper i denne sammenhengen.

Organiseringen av Folkeaksjonen Velferd bidro dermed sterkt til å øke det politiske presset på Storting og regjering. En konferanse i aksjonens regi på Værnes i oktober 2002 samlet seg om et skarpt opprop der det også ble oppfordret til sivil ulydighet gjennom underskuddbudsjettering dersom ikke kommuneøkonomien ble bedret, og flere kommuner fulgte opp dette.⁹

Motstanden mot markedsliberalismen som utviklet seg på 1990-tallet, avfødte også en rekke andre allianser og initiativ, som Forum for system-

debatt, Nettverk mot MAI, Attac Norge og Norges Sosiale Forum.¹⁰ Foran Verdens handelsorganisasjons (WTO) toppmøte i Hongkong i desember 2005 ble det, med utgangspunkt i For velferdsstaten, etablert en bred allianse av organisasjoner med til sammen omkring 800.000 medlemmer omkring et opprop som krevde et brudd med den markedsliberalistiske handelspolitikken. Fagforbund og bondeorganisasjoner utgjorde hovedtyngden.

Dannelsen av en regjeringsallianse mellom Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV ved stortingsvalget i 2005 ble også presset fram utenfra partiene selv. Helt inntil året før valget avviste Arbeiderpartiets ledelse muligheten av å gå i regjering med SV. Det var fagbevegelsen som presset dette fram, ikke minst etter at også LO etter hvert kastet sine krefter inn i dette prosjektet. For mange var dette i tillegg et ledd i å binde Arbeiderpartiet sterkere opp i en mer radikal posisjon, for å hindre den slalåmkjøring mellom høyre- og venstresida som partiet tidligere hadde drevet i ulike mindretallsregjeringer.

I 2001 sørget et flertall på LO-kongressen for å bevilge penger, ikke bare til Arbeiderpartiet, slik den alltid har gjort, men for første gang også til SVs valgkamp – mot LO-ledelsens innstilling. På kongressen fire år senere, under Gerd-Liv Vallas ledelse, var også ledelsens linje lagt om. De innstilte på bevilgning til alle de tre potensielle regjeringspartnerne, og SVs leder ble for første gang invitert til å tale til kongressen. Fagforbundet begynte å avholde felles kontaktmøter både med Senterpartiet og SV, i tillegg til det formaliserte faglig-politiske samarbeidet med Arbeiderpartiet. Dette la et sterkt politisk press på Arbeiderpartiets ledelse.

For å åpne veien for, befeste og sikre også Senterpartiets deltakelse i det felles prosjektet omkring en mobilisering for en ny politisk kurs i 2005-valget, drev Fagforbundet også alliansebygging med Norges Bondelag (Norsk Bonde- og Småbrukarlag var allerede med i alliansepolitikken gjennom For velferdsstaten). Distrikts-, nærings- og handelspolitikk var blant de områdene der det ble utviklet felles standpunkter og posisjoner. I en felles kronikk i *Aftenposten* (6.4.2005) oppsummerte Fagforbundets Jan Davidsen og Norges Bondelags Harald Milli en rekke områder hvor de to organisasjonene hadde felles interesser – også i kravet om en ny politisk kurs etter stortingsvalget i 2005.

Foran det samme valget ble det i Oslo dannet en bred allianse for en *ny kurs* – mellom LO i Oslo, Attac Norge, For velferdsstaten, Fellesrådet for Afrika, Latin-Amerikagruppene i Norge, PRESS (Redd Barnas ungdomsorganisasjon), samt lokalavdelingene av Norsk Sykepleierforbund og Utdanningsforbundet. Det var til dels grupper som knapt hadde sittet ved samme bord før. Under navnet *Oslo2005* gikk de sammen om å kreve et brudd med den markedsliberalistiske politikken som var ført av alle regjeringer, uansett partifarge, de siste 25 årene. Det ble ikke fokusert på bestemte politiske partier eller hvem som skulle sitte på taburettene, men på nødvendigheten av en *ny politisk kurs*.

Denne alliansepolitikken og de mange, til dels utradisjonelle, initiativene har vært avgjørende for utviklinga av en kritisk offentlighet og har bidratt til å skape økende press nedenfra i samfunnet. Sammen med fagbevegelsens økende kritikk bidro den til å presse Arbeiderpartiet til venstre etter katastrofevalget i 2001. Den har i stor grad bidratt til å stanse privatiseringa og konkurranseutsettinga av velferdstjenester i norske kommuner, med unntak av et par viktige bastioner der Høyre og FrP sammen fortsetter marsjen mot markedet (særlig Oslo og Bergen).

Videre er det gått opp nye stier som gjør at organisasjoner finner lettere og raskere sammen igjen når situasjonen krever det, som vi så da motstanden mot EUs tjenstedirektiv raskt vokste fram etter at EU-kommisjonen hadde lagt fram sitt forslag i januar 2004. Partienes makt er svekket, de folkelige alliansene er blitt viktigere de siste årene.

Alternativer

Fag- og arbeiderbevegelsens marsj gjennom institusjonene i store deler av forrige århundre var en offensiv kamp. Riktignok var det tilbakeslag, men målene og ambisjonene lå fast. De skulle sammen skape det gode samfunn, uten utbytting og undertrykking. Maktforhold, institusjoner og sosiale forhold skulle endres. Det var tidvis snakk om revolusjonerende endringer. Høyrekreftene forsvarte det bestående. Fag- og arbeiderbevegelsen krevde endring. Etter hvert riktignok gjennom gradvise reformer, men likevel, målet var omforming av samfunnet.

Med dette utgangspunktet var det en ny erfaring å komme i en langvarig defensiv situasjon, som har vært situasjonen siden slutten av 1970-tallet. Det var uvant, og kanskje også litt ubehagelig, plutselig å være dem som ble anklaget for å være *mot enhver forandring*, mens høyrekreftene krevde, og gjennomførte, omfattende reformer og endringer. Fagbevegelsen ble sågar anklaget for å være reaksjonær, av de samme krefter som gjennom et århundre hadde motarbeidet deres krav.

Dette klagjorde i alle fall at det ikke er snakk om endring eller ikke endring, men i hvilken retning det skal endres. Konservative politikere, som lenge hadde vært motstandere av store og raske endringer – endre for å bevare, het det – ble over natta endringsvillige som få. De var på offensiven. Revansjen, elitenes opprør, de rikes revolusjon, var i gang.

Det var en utfordring å bli presset over på defensiven og måtte forsvare det bestående heller enn å kreve nye reformer, nye framsteg. Ikke minst var det et identitetsproblem, at den tradisjonelt systemkritiske og samfunnsforandrende fagbevegelsen framsto som forsvarer av status quo. Fagbevegelsen hadde imidlertid ikke noe valg. Velferdsstatens landevinninger måtte forsvares mot reversering og tilbakeslag. Det var umulig å akseptere at de ordninger og institusjoner som var blitt etablert for å skjerme folk fra

markedets risiko og fluktuasjoner skulle erobres av, eller overføres til, markedets domene. At flere av disse offentlige tjenestene hadde omfattende svakheter, gjorde ikke saken enklere.

Da angrepene på offentlig sektor startet, benyttet derfor høyrepartiene seg av den rettmessige misnøye som allerede fantes blant mange i forhold til de eksisterende, offentlige tjenester, enten det nå gjaldt byråkratisering, kvalitetssvikt eller køordninger. Ethvert angrep på velferdsordninger ble derfor markedsført som ledd i en modernisering og effektivisering av velferdsstaten, og nedskjæringer ble til nødvendige justeringer for å sikre velferdsstaten for framtidige generasjoner (slik også pensjonsreformen ble markedsført av politikkenes *store koalisjon*).

For dem som ville forsvare velferdsstatens landevinninger, var det viktig å erkjenne velferdsordningenes svakheter, men samtidig ikke gi etter for de markedsliberalistiske reformene. Dette ble løst gjennom at man tok prinsipiell avstand fra privatisering og konkurranseutsetting, men sa et offensivt ja til omstilling og utvikling. I det politiske klimaet som hersket, var ikke dette lett. Det var *in* å være for markedsløsninger, langt inn i arbeiderbevegelsens egne rekker, og de som forsvarte velferdsordningene var både gammelmodige og reaksjonære.

Norsk Kommuneforbund begrenset seg imidlertid ikke til denne defensive kampen. Det tok også initiativet til en mer offensiv innsats – gjennom det såkalte *modellkommuneprosjektet*. Det ble inngått treårige avtaler etter hvert med en rekke kommuner med sympatiserende politiske flertall, om å mobilisere de ansatte for å videreutvikle og bedre kvaliteten på de offentlige tjenestene. Betingelsene var at det ikke skulle forekomme privatisering, konkurranseutsetting eller oppsigelser.

Prosjektet bygde på en *nedenfra-og-opp* prosess, der de ansattes erfaringer, kompetanse og kvalifikasjoner skulle legges til grunn, sammen med brukernes erfaringer og behov. To uavhengige forskningsinstitusjoner fulgte den første modellkommunen (Sørum), og de konkluderte med at prosjektet hadde resultert i økt brukertilfredshet, bedre arbeidsmiljø og bedre økonomi for kommunen – altså en vinn-vinn-vinn situasjon. Gjennom disse erfaringene, og ikke minst markedsliberalistenes respons på erfaringene, bekreftet det mer enn noe at privatiseringspolitikken ikke dreier seg om å forbedre de offentlige velferdstjenestene, men snarere er en politisk/ideologisk kamp for å endre samfunnet i markedskreftenes retning.

Denne utviklinga av et alternativ til markedskreftenes angrep på velferdsstaten har spilt en vesentlig rolle i den politiske kampen om velferdsstatens utvikling her i landet. For det første bidro den til at det ble vanskeligere å stemple fagbevegelsen som en gammelmodig bevegelse som var mot enhver forandring, som høyresida prøvde seg på. For det andre har man anskueliggjort at privatisering ikke er veien å gå for å modernisere velferdsstaten. For det tredje har det gitt ofte litt rådløse ordførere og lokalpolitikere et attraktivt

alternativ til den massive markedspropaganda som høyresida, NHO og Kommunenes Sentralforbund har bombardert dem med over lang tid.

På et, riktignok begrenset, område representerer dette en viktig overgang fra defensiv til offensiv kamp, og med unntak av Høyres og FrPs bastioner er konkurranseutsetting av kommunale velferdstjenester nå i stor grad faset ut her i landet. Denne utviklinga ble ytterligere bekreftet da den nye rødgrønne regjeringa gjorde modellkommuneprosjektet til sitt, da kommunal- og regionalminister Åslaug Haga høsten 2006 lanserte det såkalte kvalitetskommuneprosjektet. Dette er riktignok en litt modifisert utgave av modellkommuneprosjektet, men målet er å styrke det lokale demokratiet samt øke kvaliteten på den lokale velferden ved å satse på de ansattes erfaringer, kvalifikasjoner og kompetanse – uten privatisering og konkurranseutsetting. En viktig seier for privatiseringsmotstanden.

Økt selvstendigjøring av fagbevegelsen

Den endringen som likevel på sikt vil ha størst betydning, er den økende politiseringen og tendensen til sterkere selvstendigjøring av deler av fagbevegelsen. Det var den partipolitiske elendigheten i arbeiderbevegelsen som både nødvendiggjorde og muliggjorde denne utviklinga. Arbeiderpartiets høyredreining på 1980- og 90-tallet var avgjørende, sammen med SVs svake forankring i fagbevegelsen og manglende analyser og innsikt så vel i den kapitalistiske økonomien som i interessekampen. Dermed lå det til rette for at fagbevegelsen selv kunne og måtte ta et større politisk ansvar. Dette krevde fornyelse både organisatorisk og politisk.

Tendensene til selvstendigjøring har utviklet seg både politisk og faglig. På den faglige sida skjedde det blant annet gjennom en økende misnøye mot ledelsens moderasjonspolitik i tariffoppgjørene på 1990-tallet (det såkalte *solidaritetsalternativet*), der lønnskampen fra fagbevegelsens ledelse ble underlagt hensynet til landets konkurranseevne. Misnøyen blant medlemmene toppet seg da et klart flertall stemte ned forhandlingsresultatet ved tariffoppgjøret i 2000, som dermed endte i storstreik – til LO-ledelsens store overraskelse. Dermed fikk vi den nest største streiken i norsk arbeidslivs historie, med positivt resultat og dermed økt sjøtillit til fagbevegelsens grunnplan og de mer radikale krefter som hadde drevet fram nei-kampanjen.

Politisk framstår den såkalte *Trondheims-modellen* som et viktig utviklingstrekk, som ga stor inspirasjon for mange i kampen for å slå tilbake den markedsliberalistiske offensiven. Ved kommunevalget i 2003 brøt LO i Trondheim, sammen med diverse alliansepartnere, en gammel tradisjon om at fagbevegelsens rolle var å gi sin støtte til politiske parti på venstresida (som oftest Arbeiderpartiet) – og til det politiske grunnlag disse stilte til valg på.

Den lokale LO-avdelingen ble i stedet selv en viktig politisk aktør. Gjennom en omfattende, demokratisk prosess ble det reist 19 entydige og

klare politiske krav til hvordan Trondheim skulle styres de kommende fire årene. Kravene ble oversendt alle politiske partier – med følgende beskjed: Vi vil kjempe for de partiene som støtter våre krav. Dette var helt nye takter, og det virket oppdragende på en rekke av partiene – ikke minst Arbeiderpartiet, som vanskelig kunne tåle å miste støtten fra fagbevegelsen. Det hjalp nok at lokallaget i Trondheim tradisjonelt plasserer seg på venstresida i partiet.

Fagorganisasjonene i Trondheim fikk dermed positive svar fra Arbeiderpartiet, SV, RV, De Grønne, Pensjonistpartiet og den lokale Bylista. Senterpartiet støttet om lag halvparten av kravene og ble velvillig også regnet som støttespiller. Deretter oppfordret alliansen sine medlemmer og velgerne til å stemme på *et av disse partiene*. Den tradisjonelle valgkampbevilgningen fra LO i Trondheim til Arbeiderpartiet og eventuelle andre parti på venstresida har etter hver tatt slutt i Trondheim, etter som pengene i stedet har blitt brukt til egen valgkamp.

Slik bidro en mer politisert fagbevegelse presse Arbeiderpartiet og andre, mindre partier til venstre. Høyre, som hadde dominert landets tredje største by de siste 14 årene, ble valgets store taper. Den nyskapte alliansen vant en klar seier, med over 60 prosent av stemmene. De tre partiene Arbeiderpartiet, SV og RV fikk alene rent flertall (51%).

Politikken til det nye politiske flertallet dreide seg ikke bare om å stanse privatiseringspolitikken, men også om å ta tilbake i kommunal virksomhet flere tjenester som allerede var blitt privatisert. Det resulterte blant annet i at to sykehjem og renovasjonen i halve Trondheim, som hadde blitt privatisert gjennom anbud under det tidligere konservative flertall, ble ført tilbake til kommunal regi. Det samme skjedde med vedlikeholdet av kommunale bygg. Sosialstønadene ble økt, billettprisene på kollektivtrafikken redusert og det ble satt i gang et omfattende vedlikeholdsprogram for å oppgradere de offentlige skolene.

Alt ble ikke bare lykke og velstand i Trondheim heller. Det har vært konflikter, og de sliter med trange budsjetttrammer, som over alt ellers. De har imidlertid vist at det går an. At trenden kan snus. At privatiserte velferdstjenester kan bli offentlige igjen. At man kan gå til valg på å innføre eieendomsskatt – og vinne, ikke minst fordi man på forhånd gjør klart at pengene skal gå til å styrke velferdstjenester. Gjennom tre valg (2003, 2005 og 2007) har nå over 60 prosent av velgerne i Trondheim gitt sine stemmer til de partiene som dannet koalisjonen i 2003, om enn med en intern forskyvning mellom partiene – med Arbeiderpartiet som den store vinneren.

Ved stortingsvalget i 2005 fulgte også norsk LO delvis opp denne modellen. Det ble gjennomført et omfattende prosjekt, *Du bestemmer – LO på din side*, for å få inn LO-medlemmenes egne krav og prioriteringer. 155.000 innspill fra 44.000 medlemmer kom inn. 54 konkrete krav ble utformet og sendt til alle politiske partier. De ulike partienes standpunkter til

kravene ble så sendt ut til alle medlemmer, samtidig som LO, gjennom *den lange valgkampen*, mobiliserte for en *ny politisk kurs*, og flertall for ei koalisjonsregjering med Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet, slik også resultatet ble.

Det bidro selvfølgelig sterkt til mobiliseringen i fagbevegelsen at Bondevik II-regjeringa hadde svekket Arbeidsmiljøloven dramatisk, satt i gang et stortilt prosjekt for å privatisere grunnskolen gjennom den såkalte friskoleloven, påbegynt privatiseringa av passasjertrafikken på jernbanen, begynt å forberede privatisering av den norske vannkrafta, med den enorme, både symbolske og reelle betydningen denne har for utviklinga av det norske samfunn, samt skviset kommuneøkonomien gjennom flere år. Fagbevegelsen krevde, og fikk, støtte fra de tre rødgrønne koalisjonspartiene om at dette skulle endres eller rettes opp. Fagbevegelsen gjennomførte så en formidabel mobilisering, som endte i regjeringsskiftet i 2005.

Trondheims-modellen og den polariseringen som stortingsvalget i 2005 bidro til, har også gitt oss en annen helt sentral erfaring, nemlig at det er når de politiske alternativene står klart mot hverandre, når de virkelige motsetningene i samfunnet kommer til uttrykk, at venstresida mest vellykket klarer å mobilisere. Den forenklede politiske oppfatningen om at hvis velgere går til høyre, ja, så må venstrepartiene gå etter «*for å fange opp sentrumsvelgerne*», har med andre ord nok en gang vist seg å være meningsløs. Politiske bevegelser er ikke lineære – det er interessekamp det dreier seg om, samt politisk-ideologisk formulering av hovedkonfliktlinjene i samfunnet.

Slik LO sentralt har problemer med å innrømme at Trondheims-modellen på noen som helst måte var med og inspirerte til kampanjen *Du bestemmer – LO på din side*, slik har også Arbeiderpartiets ledelse problemer med å erkjenne at det var fagbevegelsen og alliansene som førte dem til valgseier i 2005. I alliansene og i de faglige organisasjonene som hadde drevet dem fram, ble det oppsummert at så vel etableringen av regjeringskoalisjonen, som Arbeiderpartiets venstredreining og valgseieren alle var resultat av det langsiktige arbeidet som hadde blitt påbegynt på midten av 1990-tallet. Og at det ikke hadde blitt noen valgseier i 2005 dersom ikke fagbevegelsen hadde presset Arbeiderpartiet til venstre.

Ny kurs?

Fagbevegelsen vant altså valget i 2005, men hva har skjedd deretter? Hvor sterke er de nye tendensene som er beskrevet ovenfor? Har de fått varig virkning? Har tendensene slått inn i de politiske partiene på venstresida? Er de politiske analysene klare nok, og bidrar de til å definere hva en ny politisk kurs skal være? Er bredden i oppslutningen sterk nok?

Regjeringsskiftet i 2005 skapte entusiasme blant dem som hadde kjempet for å bli kvitt Bondevik II-regjeringa og legge grunnlaget for en virkelig ny politisk kurs. Soria Moria-erklæringa ble Europas for tida mest progressive regjeringserklæring. Fra første stund begynte den rødgrønne regjeringa å levere, på de områdene som hadde hatt hovedfokus i valgkampen. Det ble regjeringas morgengave til det norske folk. Gjennom den ble Arbeidsmiljøloven gjenopprettet, Clemets privatskolelov trukket tilbake, privatiseringa av jernbanens persontrafikk stanset, kommunene fikk noen kjærkomne milliarder mer og en massiv barnehageutbygging ble satt i gang. Regjeringa trakk dessuten tilbake krav overfor utviklingsland om liberalisering av en rekke tjenestesektorer i de pågående GATS-forhandlingene i WTO.

Deretter virket det som om det meste av energien gikk ut av regjeringa. Den falt mer og mer tilbake til å administrere systemet innenfor rammene av det rådende styrkeforhold, heller enn å utnytte valgkampens mobilisering til strukturelt å forskyve disse maktforholdene. Etter hvert kom det også saker som var i strid med Soria Moria-erklæringa og løftene om ny politisk kurs. Dette førte regjeringa inn på direkte kollisjonskurs med fagbevegelsen. Det kom utspill som undergravde de forventninger partiene selv hadde skapt i valgkampen. Det viste seg også at det felles skatteløftet som partiene hadde bundet seg til i valgkampen, ble en viktig barriere for en ny politisk kurs.

Ulike aktører hadde åpenbart helt ulik oppfatning om hva *en ny politisk kurs* skulle innebære. Fra regjeringas side virket det som om de mente at det dreide seg om å gjennomføre noen viktige enkeltsaker, mens det meste ellers skulle fortsette som før. Det har i alle fall i stor grad blitt resultatet. Fra sterke krefter i fagbevegelsen og andre bevegelser var det forventet en helt ny tilnærming til politikken: markedets makt skulle tøyles, ressursene omfordeles og fattigdommen avskaffes.

LO under sin daværende leder, Gerd-Liv Valla, var blant dem som tok Soria Moria-erklæringa og løftene om en ny politisk kurs på alvor, og ble den fremste forsvarer av den lovete kursendringen. Allerede høsten 2005 kom den første konflikten. Regjeringa gikk inn for skattelette for de rike, gjennom å kutte toppskatten for dem med høyere inntekter. Valla gikk ut med sterk kritikk mot regjeringa og særlig finansministeren fra SV og påviste at dette var lite i samsvar med omfordelingspolitikken som var lovet.¹¹ Neste konflikt kom da regjeringa utnevnte markedsliberale Johan Fredrik Odfjell som ny leder av Statoils styre. Reaksjonene i fagbevegelsen var sterke, protestene fra Valla tilsvarende, og regjeringa måtte gjøre retrett. Statsminister Jens Stoltenberg fikk sitt første prestisjenederlag i maktkampen med LO.

En mindre betydningsfull sak, men med symbolsk effekt, gjaldt innkjøp av firmabiler til privat bruk til statsministeren og et par av statsrådene. Regjeringa ble påført nok et ydmykende nederlag. Så kom sykelønnsaken, da Valla den 5. september 2006 slo i bordet på statsråd Bjarne Håkon Hansens pressekonferanse – og krigen var i gang. De etterfølgende begiven-

hetene ble så omfattende kringkastet i alle kanaler, at de ikke beskrives nærmere her.¹² Viktigste i denne sammenhengen er at regjeringa måtte gjøre retrett og ble påført sitt mest alvorlige prestisjenederlag.

Vallas påfølgende fall som LO-leder i januar 2007 utløste omfattende debatt, særlig om hvorvidt hele prosessen var orkestret av sosialdemokratiets høyrefløy, som ville ha henne vekk, eller om de kun benyttet anledningen når den bød seg. Denne forfatteren heller mest til den sistnevnte versjonen. Jens Stoltenbergs lanserte riktignok en tredje versjon, som prøvde å begrense det hele til en personalsak i LO, men dens utbredelse nådde neppe ut over partisekretær Martin Kolbergs pliktmessige tilslutning.

På mange måter bidro den da lite medie-erfarne Arve Bakke til å avklare denne problemstillingen, da han i et intervju som nyvalgt leder i Fellesforbundet plumpet uti og konstaterte at

«det var deler av LO som var med henne og deler som ikke var med. På sikt ville ikke en slik utvikling være bærekraftig. Det ville uansett ha vært et spørsmål om når det brast, helt uavhengig av Yssen-saken» (*Dagsavisen*, 6.2.2008).

Bjarne Håkon Hanssens oppgjør med Valla i VG i forbindelse med at han skiftet departement, fra Arbeids- og inkluderingsdepartement til Helse- og omsorgsdepartementet, gjør det også klart at det var sterke krefter i Arbeiderpartiet som ville ha henne vekk. «Hudfletter Valla» lyder tittelen på artikkelen, der Hanssen også siteres på at det er «bra for LO at hun ikke er leder».

«Helseminister Bjarne Håkon Hanssen tar et knallhardt og uforsonlig oppgjør med tidligere LO-leder Gerd-Liv Valla. – Hun opptrådte helt uakseptabelt og vettløst under sykelønnsstriden, sier Hanssen. [...] – Jeg er helt overbevist om at det i lengden aldri ville tjene LOs medlemmer å omtale en arbeidsminister fra Arbeiderpartiet på den måten hun gjorde, sier Hanssen. – Men jeg er her ennå, sier han med et smil – med henvisning til Vallas dramatiske fall fra maktens tinder bare få måneder etter at hun parkerte regjeringen med Stoltenberg og Hanssen i spissen» (VG, 14.8.2008).

Det er liten tvil om at det raste en kamp om politisk veivalg. Skattelette for de rike, politisk styring av Statoil (og næringspolitikken generelt), individuelle privilegier for samfunnets elite (statsrådenes bilkjøp) og undergraving av sykelønnskompromisset går alle rett inn i kjernen av hva den politiske kampen dreide seg om. Hva mer er, de ble alle oppfattet som brudd på løftene om en ny politisk kurs, og mot så vel bokstav som ånd i Soria Moria-erklæringa.

Straks valget var vunnet, regjeringa var på plass og de mest fokuserte valgloftene var innfridd, startet Arbeiderpartiets høyrefløy arbeidet for å gjenvinne det politiske initiativet. Jens Stoltenberg var tross alt den samme Jens Stoltenberg som hadde vært med og føre partiet i markedsliberal retning

på 1990-tallet. Gjentakende ganger avviste han at det hadde skjedd noe politisk linjeskifte fra Stoltenberg I-regjeringa til valgkampen i 2005.

Maktpolitikeren Stoltenberg hadde også sikret seg ved at mye av den radikale retorikken i Soria Moria-erklæringa hadde en realøkonomisk motvekt som i virkeligheten veide tyngre. Det ene var skatteløftet, det felles løftet alle de tre regjeringspartiene samlet seg om allerede i valgkampen, om at skatteinivået ikke skulle økes ut over Bondevik II-regjeringas 2004-nivå. Det andre var underkastelsen under den såkalte handlingsregelen og konstateringen av at måloppnåelsen «vil avhenge av det økonomiske handlingsrommet».

Regjeringas skattemessige tvangstrøye bidro blant annet til at fordelingen av samfunnets totale forbruk både i 2006 og 2007 fortsatte som under Bondevik II, med langt høyere forbruk i privat enn i offentlig sektor. Dette medfører at offentlig sektor gradvis sakker etter i kvalitet i forhold til privat. Det er først under trykket av den pågående finanskrisa og nedgange for privat næringsvirksomhet, at offentlig sektor igjen viser høyere vekst enn privat sektor.

Det største gapet mellom løfter og forventninger på den ene sida og den politikk regjeringa iverksetter, finnes nok likevel på området fattigdom og sosiale forskjeller. Soria Moria-erklæringas ambisiøse mål om å *legge fram en helhetlig plan for avskaffelse av fattigdom* har uteblitt, mens de rikes elleville fest rundt gullkalven fikk fortsette.¹³ Alvorligst i denne sammenhengen er nok tidligere arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hanssens påpekning av at han av prinsipp ikke ville øke sosialstønadene, selv om det var penger til det (*Aftenposten*, 10.10.2007).

Dette viser at det er *arbeidslinjas* ideologiske vrakgods som utgjør regjeringas viktigste barriere i fattigdomspolitikken. Arbeidslinja er basert på individualisering av sosiale problemer, mistenkeliggjøring av ofrene og økonomisk straff for dem som ikke «vil» jobbe. Dette er en politikk som har sitt opphav i USA under Ronald Reagan, den er autoritær og reaksjonær i sitt innhold, og den utgjør et av de viktigste angrepene på velferdsstatens verdigrunnlag. At den med få unntak har støtte på tvers av hele det politiske spekteret, samt hos fagbevegelsens ledelse, gjør ikke saken bedre.

Også på industripolitikken område har det vokst fram økende misnøye innen fagbevegelsen, særlig innen den kraftforedlende industrien. Den politiske innrettingen av kritikken er ikke alltid like klar, men det er i alle fall et unisont krav om sterkere politisk styring. De som fulgte de politiske kampene omkring Norske Skogs nedlegging av Union i Skien i valgkampen i 2005, var neppe i tvil om at her ble det varslet en helt annen statlig styring av næringspolitikken – blant annet gjennom utøvingen av en aktiv eierskapspolitikk. Regjeringas eierskapsmelding ble imidlertid berget som fødte en mus, og særlig har misnøyen vært stor med regjeringas manglende evne til å etablere et industrikraftregime.

Selv om den rødgrønne regjeringa fortsatt gjør enkelte progressive vedtak, ser det ut som om grensen for dens radikale tiltak går der hvor den blir nødt til å konfrontere sterke økonomiske interesser i samfunnet. Strukturreformer som kunne ha bidratt til å endre maktforholdene i samfunnet, ser vi derfor ikke noe til, heller ikke noen omfordeling av betydning. Snarere tvert i mot har regjeringa presset gjennom en pensjonsreform som vil svekke den nåværende folketrygden så vel som den avtalefestede pensjonen (AFP) – inkludert deres omfordelende virkninger.

SV, med sin manglende innsikt i økonomi og maktstrukturer, og liten forståelse for den sosiale kampens rolle, har i liten grad klart å opptre som en motvekt mot denne politikken i regjeringa. Partiet holdt avstand til de krefter som hadde presset fram venstredreiningen ved valget i 2005, heller enn å søke nærmere kontakt. I stedet for å bygge allianser med Senterpartiet, der det var mulig for å demme opp mot Stoltenberg-fløyens høyredreining, for eksempel når det gjelder den viktige kommuneøkonomien, fikk vi en nærmest barnslig kamp om hvem sine departementer som skulle vinne budsjettkampen. Det drevne maktpartiet AP fikk dermed relativt lett spill med det strategisk og maktpolitisk svake SV.

Helt fram til finanskrisa skapte et behov hos velgerne for å finne tilbake til tryggere farvann, var det derfor høyrepopulistene i Fremskrittspartiet som var de største vinnerne på meningsmålingene etter at den rødgrønne regjeringa tok over. Nyliberalismen skaper et reelt grunnlag for uro, misnøye og motsetninger i samfunnet. Høyrepopulistene har spesialisert seg på å støtte all slik misnøye – samt å kanalisere den i pervertert politisk retning (mot innvandrere, mot enslige mødre eller andre som lever på velferdsstatens stønader, eller mot «politikerne»). Den eneste måten å møte dette på er gjennom en radikal reformpolitikk som tar folks misnøye på alvor, politiserer den og kanaliserer den i retning av en kamp for kollektive løsninger. Det ser imidlertid ikke ut til at den rødgrønne regjeringa er i stand til å utvikle en slik politikk, sjøl ikke i finanskrisas kjølvann.

Svakheter i alliansene

For mange innen fagbevegelsen var det klart på forhånd at den rødgrønne regjeringa kun utgjorde en mulighet for en ny politisk kurs, men at muligheten ville være avhengig av press utenfra. Det skyldes flere forhold. For det første er mye makt overført fra parlamentariske organer til markedet i nyliberalismens æra. For det andre er det politiske handlingsrommet også begrenset gjennom en rekke internasjonale avtaler de siste 10-15 årene, der EØS- og WTO-avtalene er de viktigste. For det tredje er presset fra høyresida og kapitalkreftene sterkt, og regjeringa gir etter. For det fjerde sitter høyre-fløyen fortsatt på de sentrale posisjonene i AP, mens SV verken har det

strategiske perspektivet eller den sosiale forankringen som er nødvendig for å utgjøre et alternativt tyngdepunkt.

Partipolitikkens elendighet på venstresida har vi altså ikke kommet over. Heller ikke har verken de radikale delene av fagbevegelsen eller andre sosiale bevegelser vist seg sterke nok til å opprettholde et tilstrekkelig press mot ei regjering som mange mener er *deres egen*. Fortsatt legger lojalitetsbånd en demper på så vel evnen som viljen til å aksjonere nedenfra. Gjennomføringen av en ny politisk kurs i retning venstre vil imidlertid være avhengig av et slikt press.

Utviklinga vekk fra Soria Moria, i strid med den nye politiske kursen som var varslet, avslører derfor ikke problemer bare i regjeringspartiene. Også fagbevegelsen, og andre sosiale bevegelser, har fått blottlagt sine svakheter. De alliansene som førte den nye regjeringskoalisjonen til makta i 2005, var ikke sterke nok til å opprettholde presset for å nå de viktige, radikale målsettingene som ble skissert i Soria Moria-erklæringa. Dette endrer ikke alliansenes økende betydning det siste tiåret, det bare styrker behovet for ytterligere å selvstendiggjøre dem og lære av de svakheter som er blottlagt.

Det eksisterer viktige brokker til en alternativ politisk analyse og en ny politisk kurs, men det finnes ingen konsolidert tendens med et tilstrekkelig klart og utviklet politisk budskap – enn si program. Utviklinga i retning økt selvstendigjøring av deler av fagbevegelsen har også vist sin begrensning, særlig i de sentrale apparatene, når Arbeiderpartiets ledelse søker å disiplinere sine tropper med lojalitetskravet.

Den økende enheten på et mer radikalt grunnlag innad i LO var skapt i opposisjon mot Bondevik II-regjeringas aggressive, markedsrettede politikk og angrep på fagbevegelsen. Det viste seg imidlertid å være lettere å utvikle denne enheten i opposisjon mot ei borgerlig regjering enn å opprettholde den under ei sosialdemokratisk dominert regjering. Enheten ble derfor svekket så snart den rødgrønne regjeringa begynte å utløse konflikter med hele eller deler av fagbevegelsen. Da utviklet motsetningene seg raskt mellom dem som ville forsvare venstredreiningen som var oppnådd i valgkampen og nedfelt i Soria Moria-erklæringa, og den moderate fløy som programmatisk forsvarer den politikken Arbeiderpartiet til enhver tid fører.

De to hovedtendensene i fagbevegelsen symboliseres gjennom lederne av de to største fagforbudene – Kjell Bjørndalen og senere Arve Bakke i Fellesforbundet på høyrefløyen og Jan Davidsen i Fagforbundet på den mer radikale fløyen. Da Valla ble erstattet av Roar Flåthen som LO-leder, var det førstnevnte fløy som styrket seg. Flåthen tilhører den gamle tradisjonen som mener at man skal ta opp uenighet innad, men være lojal utad. Dette er en formalistisk og apolitisk holdning, som setter form over innhold. På 1980- og 90-tallet ble dette lojalitetskravet brukt av ledelsen i Arbeiderpartiet til å nøytralisere venstresida mens høyresida omdannet partiet i markedsliberal retning.

Motsatt var det tendenser til økende politisk selvstendigjøring og radikalisering innen deler av fagbevegelsen, blant annet gjennom å utvikle egne krav og så bruke disse til å presse Arbeiderpartiet til venstre, som reddet partiet ved valget i 2005. Dette faktum har partiets høyrefløy, partiledelsen inkludert, vondt for å erkjenne. Det var også LOs (Vallas) vilje til å ta konfliktene åpent overfor opinionen og mediene som tvang regjeringa på retrett, og dermed tilbake til Soria Moria-kursen. Tilbakevending til den gamle, formalistiske lojalitetstradisjonen er derfor en gavepakke til høyrefløyen i partiet.

Hvor går vi?

Utfordringene for den rødgrønne regjeringa og fagbevegelsen er betydelige. Finanskrisa, som truer med å trekke oss inn i et alvorlig økonomisk tilbakeslag, kunne vært brukt til å flytte merkesteinene fram for en rødgrønn politikk. Vil man endring og demokratisering, så har finanskrisa åpnet døra på vidt gap. Gjennom den har behovet for en ny og radikal politisk kurs faktisk talt meldt sin ankomst ubedt (om enn ikke overraskende). Nå kan det tas grep som ikke bare gir kortsiktig lindring, men langsiktig endring av maktforhold. På den ene sida ved å ta et oppgjør med det for tida diskrediterte markedsliberalistiske ideologiske hegemoniet. På den andre sida ved å fremme reformer som begrenser finansspekulasjonen, som gjenerobrer politisk styring over økonomien og som utnytter landets gunstige finansielle situasjon til et krafttak for realinvesteringer i infrastruktur og produktiv virksomhet.

Dette ser imidlertid ikke ut til å være regjeringas politikk. Ved inngangen til krisa valgte den å tillate etablering og markedsføring av spekulative *hedgefond* her i landet. Dette hadde tidligere vært forbudt, og symbolikken i denne saken er talende. Når det så kom til hjelpepakken på 350 milliarder kroner til bankene, valgte regjeringa å yte denne på en måte som *ikke* bidro til økt politisk styring og kontroll med disse institusjonene.

Det var dette som fikk Høyres nestleder Jan Tore Sanner til å uttrykke sin store tilfredshet med at den rødgrønne regjeringa hadde valgt «*den mest markedsbaserte løsningen i Europa*» (*Klassekampen*, 23.10.2008). Så vel i USA som i Storbritannia og andre europeiske land hadde man gått inn med støtte på måter som ga økt statlig kontroll over institusjonene. Det var videre Høyres tidligere finansminister Per Kristian Foss som i NRK Dagsnytt (26.10.2008) fikk æren av å be om strammere regulering av finansnæringa her i landet, et behov som prompte ble avvist av SV-finansminister Kristin Halvorsen. Når regjeringa i tillegg overlot til Fremskrittspartiet å kreve stans i fete bonuser til bankdirektørene som betingelse for å få del i den statlige støtten, så er vel bildet komplett? Bedre kan ikke de rødgrønnes selvpålagte avmakt overfor markedet og finanskapitalen illustreres.

Når dette skrives (november 2008) ser det foreløpig ut til at velgerne søker trygghet i regjeringas *Stø kurs!* Dette kan imidlertid raskt endre seg dersom arbeidsløsheten og den økonomiske utryggheten øker, samtidig som samfunnets elite i stor grad går fri. Da vil misnøyen forståelig nok rettes mot dem som sitter med det politiske ansvaret. Dette kommer i så fall i tillegg til den uro mange opplever overfor et brutalisert arbeidsliv og ei samfunnsutvikling som skaper økt avmakt og utrygghet. Da kan det være kort vei til at Fremskrittspartiet igjen fosser fram på meningsmålingene, gjødslet av velgernes misnøye og usikkerhet.

Valg vinnes ikke på historiske bragder. Den rødgrønne regjeringa vil derfor ikke få noe nytt tillitsvotum ved stortingsvalget i 2009 som takk for at den gjenopprettet Arbeidsmiljøloven og stanset privatiseringa av skolen i 2005. Heller ikke vinner den valget på hva den ikke gjør (altså at den ikke privatiserer), samme hvor utmerket det er. Trusselbildet om ei mulig Høyre/FrP-regjering er alvorlig nok, men heller ikke det er tilstrekkelig til å vinne valg. Uten en offensiv, radikal reformpolitikk som tar opp i seg folks hverdagsproblemer, skal det holde hardt for regjeringspartiene å vinne neste valg. Og det er her problemet ligger.

Ved valget i 2009 vil fagbevegelsen, og alle de som vil forsvare velferdsstatens landevinninger, stå i en helt annen strategisk situasjon enn de gjorde i 2005. Den gang kunne man etablere en enhetlig front mot ei aggressiv borgerlig regjering. Nå skal kampen føres for ei regjering som ikke har innfridd på viktige områder, som har svekket Folketrygden og AFP, og som dermed har forskuslet den entusiastiske støtten den hadde med seg inn i regjeringskontorene. Det blir, mildt sagt, en helt annen utfordring.

Den eneste krafta i samfunnet som kunne ledet an i en slik kamp, er fagbevegelsen. Det er kun den, med alliansepartnere, som kunne presset de rødgrønne partiene med på en slik offensiv. Fagbevegelsen og allierte krefter klarte det i 2005, men har altså ikke vært i stand til å holde skansen deretter. Mye vil derfor avhenge av dens kommende evne til å mobilisere og utøve press for en ny politisk kurs. Det presset må i så fall komme nedenfra, for LOs ledelse ser nå ut til å ha falt inn i folden igjen – med sterkere lojalitet til organisasjonen enn til politikken.

Det betyr at det må mobiliseres nedenfra – ikke for navngitte partier, men for en ny politikk. Det må bygges allianser rundt sentrale interessekrav. Disse må på den ene sida bidra til å presse regjeringskoalisjonen til venstre igjen, samtidig som de på den andre sida skaper entusiasme blant folk. Kravene må være offensive – og realistiske. De må være egnet til å få fram de reelle interessemotsetningene i samfunnet og til å utfordre maktstrukturer. De må være konkrete nok til at de ikke kan møtes med omtrentligheter og tom retorikk fra partienes side. Gjennomslag for en slik politikk på LO-kongressen våren 2009 vil være avgjørende for om det lar seg gjøre å vinne stortingsvalget for de rødgrønne samme høst.

De viktigste lærdommene fra de siste års politiske kamp i Norge er den nye alliansepolitikken samt den politiske selvstendigjøringen som har skjedd i viktige deler av fagbevegelsen og blant allierte bevegelser. Det er disse utviklingstrekkene som har ledet til de seirene som er vunnet. Det er dette som har potensial i seg til å endre maktforholdene i samfunnet. Flere forhold tyder da også på at de ikke lar seg så lett stanse.

I oktober 2008 ble Rogalandskonferansen arrangert for første gang. Bak sto LO i Stavanger og omegn og LO Kommune i Rogaland. Konferansen vedtok et radikalt opprop i forbindelse med stortingsvalget i 2009, samt krav om et krafttak for arbeid og inntekt i kjølvannet av finanskrisa. Arrangørene har ambisjoner om å gjøre dette til en årlig konferanse. Den kommer i tillegg til den opprørske Trondheimskonferansen, som LO i Trondheim har arrangert gjennom flere år.

Fredag 17. oktober 2008 ble det arrangert en stor konferanse i Oslo for å skjerpe kravet om at regjeringa måtte bruke reservasjonsretten mot EUs tjenstedirektiv. Om lag 20 lokale LO-avdelinger sto bak.¹⁴ Slik bygges langsomt, men sikkert, en mer selvstendig og radikal tendens i norsk fagbevegelse. Selv om nåværende LO-ledelse har falt tilbake i folden, går det ingen veg tilbake til fortidas blinde lojalitet til Partiet heller enn til politikken fra en samlet fagbevegelse. Her ligger mulighetene og potensialet for mobilisering og kamp, så vel ved valget i 2009 som i et lengre perspektiv.

NOTER

- 1) Første halvdel av denne artikkelen bygger på en artikkel skrevet for det svenske tidsskriftet *Socialistisk Debatt* nr. 4/2006, og som siden er oversatt til spansk, engelsk, tysk og fransk. Avslutningskapitlet i ei bok som forfatteren utga på Gyldendal i begynnelsen av 2009 (*Velferdsstatens vekst – og fall?*) bygger også på den samme artikkelen.
- 2) I juni 2003 slo Norsk Kommuneforbund seg sammen med Norsk Helse- og Sosialforbund og dannet Fagforbundet.
- 3) Som det eksempelvis het i et vedtak på Fellesforbundets landsmøte i 1999. Også dette forbundet har senere gått vekk fra denne analysen av *globaliseringen* som noe uforanderlig og skjebnebestemt.
- 4) Se Leif E. Moland og Hanne Bogen, *Konkurransetsetting og nye organisasjonsformer i norske kommuner*, Fafo, Oslo 2001. For situasjonen foran valget i 2005 kunne *Dagbladet* (15.8.2004) oppsummere følgende: «Motstanden mot privatisering har økt kraftig i folket. Aksepten for høye skatter øker også. Dette går fram av den ferskeste målingen i verdi- og holdningsundersøkelsen Norsk Monitor, som ble gjennomført de siste månedene i 2003.»
- 5) På sitt høyeste var SV våren 2003 oppe og luktet på 20-tallet, mens Arbeiderpartiets oppslutning var på under 25 prosent.
- 6) I tillegg til NKF var det Norsk Tjenestemannslag (NTL), Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO), Norsk Lærerlag (NL – nå Utdanningsforbundet, etter at de gikk sammen med Lærerforbundet i 2002), Norsk Sykepleierforbund (NSF) og Norsk Helse- og Sosialforbund

(NHS). Se www.velferdsstaten.no. Forfatteren av denne artikkelen har vært daglig leder av For Velferdsstaten siden starten.

- 7) Disse var, i tillegg til de 6 i forrige fotnote, Aleneforeldreforeningen, Arbeids-søkerforbundet, El&IT-forbundet, Elevorganisasjonen, Handel og Kontor i Norge, Hotell- og Restaurantarbeiderforbundet, Kvinnefronten i Norge, Kvinne-gruppa Ottar, Landsutvalget for Fådelte og Udelt Skole, LO Kommune, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund, Norsk Folke-høgskolelag, Norsk Lokomotivmannsforbund, Norsk Olje og Petrokjemisk Fag-forbund, Norsk Pensjonistforbund, Norsk Radiografforbund, Norsk Transport-arbeiderforbund, Oljearbeidernes Fellessammenslutning, Skolenes Landsfor-bund, Statstjenestemannsforbundet, Tyrilistiftelsen, Velferdsalliansen.
- 8) Mens det offentlige andel av brutto nasjonalprodukt var 52% i 1992, var dette sunket til 43% i 1998.
- 9) I følge Kommuneloven har ikke kommunene lov til å drive underskudds-budsjettering.
- 10) Et nettverk av fagforbund og andre organisasjoner som ble etablert for å være med i den internasjonale mobiliseringen mot Den multilaterale investerings-avtalen (MAI-avtalen). Forhandlingene om MAI-avtalen brøt sammen i 1998, og avtalen ble lagt bort. Deretter ble nettverkets navn endret til Nettverk mot markedsrett, for demokratisk styring, som etter hvert ble til Handelskampanjen (www.handelskampanjen.no).
- 11) Heller enn å se på dette som en kjærkommen støtte til en bedre fordelings-politikk, valgte SV-leder Kristin Halvorsen å sutre over kritikken, som hun mente var et LO-angrep på SV, mens AP gikk fri. Senere angrep på regjeringa fra LOs side viste vel til fulle at det ikke lå noen slike hensyn bak.
- 12) Den beste framstillinga av denne saken og Gerd-Liv Vallas senere avgang er å finne i Torstein Tranøy: *Vallas fall*, Oslo 2007.
- 13) Riktignok ble det senere kjent gjennom mediene (*Aftenposten*, 19.01.2006) at det hadde foregått en intern kamp mellom partiene i den rødgrønne koalisjonen om det skulle stå «avskaffe fattigdom» eller «avskaffe fattigdommen». Jens Stoltenberg hadde trukket det lengste strået og fått på plass det mer uforpliktende «avskaffe fattigdom», samtidig som dette ble fortiet utad – altså en svært så uverdige øvelse overfor velgerne, som selvfølgelig alle som en tolket det som at nå skulle det virkelig settes inn et hovedskjuts for å avskaffe fattig-dommen her i landet.
- 14) Arbeiderpartiet brukte riktignok senere sitt knepne flertall i regjeringa (Sp og SV dissenterte) til å godkjenne EUs tjenstedirektiv, noe LOs nye ledelse sa seg umiddelbart og nærmest programmatisk fornøyd med, selv om organisasjonens egne betingelser ikke var innfridd.